

Varangypisi, varangyhúgy

Volt Aliz néném és Eszter néni a felszegen. A lányok majdnem fixen egyszerre születtek (mindösszesen másfél hét eltérés). Elképzelhető, hogy az ilyen egyidejűségek a későbbiekben szorosabbra fűzik a szálakat. Minthogy az ellenkezőjét sem zárnam ki teljességgel, mert azt gondolom, az ilyen szerű startolás a dolgok természeténél fogva beindíthat valamiféle versengést. Nem tudom, hogy van ez. Akkor még szóba sem jöhetett ilyesmi, amikor együtt menekültek, pontosabban menekítették ráfos szekerek bölcsőiben, s együtt mentek el a zsidó rőföshöz közvetlenül a második bécsi döntést követően, hogy adjon nekik háromféle zászlószínt.

Abban az évben Darvas plébános úr szerint gazdag volt a „gyermektermés” a faluban, hangoztatta, ha későn is, de beérett a milleniumi dicsőség, noha kellett ahhoz tíz-tizenöt esztendő, de hát úgy tűnt, hogy a boldog békeidők álmos mozdulatlanságában, a ráérősen cammogó monarchiában semmi sem lehet elkésve.

Mégis volt valami, a korhoz egyáltalán nem pázolódó dolog, valami revolveres ügy. Aliz néném meglehetősen sápadt, vézna kislány volt, mert, mondják, megsínylette a születését, de én nem hiszem. Kérdezem, ha Aliz néném azért lett fejlődésében csökött, másképp mondva fizikailag mínuszban, mert édesanyja akkor szülte meg hirtelen, amikor Veres sógor a családi helyzet fokozott érzékenységét figyelmen kívül hagyva azzal a hírel állított haza, hogy Budapesten a parlamentben rálóttek Tisza István miniszterelnökre, akkor következne az, hogy nem sokkal azután, hogy az országgyűlésben valaki elsütötte browninját, Magyarország-szerte sok apró, visszamaradt újszülöttnak kellett volna világra jönnie – természetesen koraszülve, csökötten. Nem így volt, abban az időben kevés kivétellel egészséges, életrevaló csecsemők születtek, Eszter néni darabossága a példa rá, hogy mást ne mondjak, hiszen Eszter néni, mint mondtam már, mindösszesen másfél héttel később jött a világra Aliz nénémnél, nagyon is kompletten, sőt túlzottan kompletten, úgyhogy hülyeség olyasmit állítani, hogy a Tisza István miniszterelnök elleni merénylet-kísérlet beindított volna valamiféle káros folyamatot, befolyásolta volna a szülések természetes menetét.

Mondják, a kislányok egészen elképesztően tudtak sírni csecsemőkorukban. Akkor kezdtek rá először figyelmet felkeltően, amikor Ferdinánd román királyi csapatai átlépték a Kárpátokat. Azért ez így túlzás, ami Ferdinánd király katonáit illeti, mert nem lépték át a Kárpátokat, már hogyan is lépték volna át, hanem az volt a helyzet, hogy jöttek a hágókon, patakok mélyén, jöttek, ahol csak jönni tudtak Erdélybe.

A kassai 9. gyalogezred a Káli-kanyarban tért pihenőre, Farkas Mihály kisalföldi honvéd elővette irkáját, parasztházban gyöngye gyertyafényben folytatta a titkos naplóját. Aznap este írta: „*Nem az van, hogy miközben én mindent elbeszélék, ne gondolnék az én kedves Matildomra. De ha annak nyoma papiroson maradna, akkor az, aki hátul marad és majdan soraimat olvassa, miközben én már porladok, azt fogja érezni, hogy ez a honvéd nem is a hazát tekinti elsődleges szerelemnek, hanem csak folyton az otthon hagyott Matildjára tud gondolni, akkor pedig hogyan is tudott volna szuronyrohamra menni, harcolni vitézül, és persze hogy nem tudta elkapni a fejét a golyótól.*

Az országúton szekerek hosszú sora, székelyek, mind bocskorban taposnak, ilyen tekintetben nincs is különbség

székely-magyar és az oláh között. Nagyernye nevű faluban jönnek szembe velünk, mármint a kassai kilencesekkel, mind menekülők. A férfiak szálíg posztóban, birkaprém-mel ellátva, kucsmájuk szemöldökig süpped, gyepőlőszáron csikót vezetnek, asszonyok, gyermekek, csecsemők is a szekereken vastagba bugyolálva, rémülten nézik ezredünket. Mondjuk, ne féljenek, mindhiába. Borjubögés mindenfelé, a jószág vezeteti magát erőszakkal, asszony tépi a haját székér derekában, megőrült vagy inkább vajúdik, úgy látom. Utóbbi igaz, elfordulok, aztán hallom, mi lenne a nő természetes dolga. Csináld meg már, Mányi, mondja a lórúd előtt álló ember, a kinban levő asszony köré állnak más fehérnepek, de egyik se bába, se apácánővér. A szenvedő asszony tátott szájába szítal az apró szemű őszi eső.

Csináld meg már, Mányi, mondja másodszer is a lórúd előtt álló ember. Az asszony borzas feje egy megomlott zabos zsákon, hanyatt, vékony csikban zab folyt ki az útra, taposásba ömlik az esztendő termése. Ess át, ess át, biztatja tovább asszonyát a székely.

Ugyancsak parasztszekéren a zsidó. Hatvanas izraelita ember, szakállal, kerek szeműve az orrán. Arcát lefüggönyözi a széles karimájú kalapjáról lecsorgó eső, cságot a lovagnak. Mellette az ülésdeszkán a zsidó asszonya, teljesen polgári szövetekbe, ezüstös pálcán esernyőt tart magának. Úgy látom, a nagysága arca darabokra hullva, jócskán viseltes, bár eredendően finom matéria. Mondják a parasztok, hogy a zsidó is velük menekül, akármeddig, akármerre velük tart. Ó Horovitz István, remetei gatteres és még rőfös kereskedő, akiről mindjárt megtudok néhány hazára nézvést erős dicsőséget. Van még olyan magyar ember e hazában, akinek négy fia, két veje harcol a fronton? Csak kérem. Meghajtom magamat előtted, zsidó. Bár csak annyira hajtom meg magamat, amennyit egy magyar honvéd megengedhet magának akármilyen civil előtt...

Látom, Horovitzné leszáll a szekérről, megy a vajúdo asszonyhoz, miközben embere pipára gyújt, lórúdon támaszkodik, és nagy sárgákat köp. Horovitzné segíti világra a csecsemőt. Lány, mondja a zsidó asszony. Akkor a neve legyen Sára, szólal meg a lórúdba kapaszkodó apa, a jószágos Isten áldja meg magát, Horovitzné...

Sokáig beszéltek, hogy Eszter néni kislánykori darabossága csúcokat döntött, amit Szabó doktor meg is erősített, bár azt is mondta a jó hírű szeredai orvos, teljesen rendben van, semmi természetellenes nincs abban, hogy az Eszter nevet kapott kisbaba a normálisnál tudom is én hány kilóbb. Minthogy ilyesmiket nem tartok számon, annyit tudok mondani, amit mások már mondtak: Eszter néni súlya, mint két és fél téglá, de nem cigány téglá, hanem gyári, a medgyesfalvi Nádasy-féle téglavetőből.

Ha mifelénk szokásban volt, hogy minden történetre tudtak mondani valamit, akkor mondták is az emberek: hiába, kilóra megy az élet is.

Elképzelhető, mégis volt abban az időben valami zavarodott igazságtalanság, kivételeztség – tegyem hozzá – nem tudni, kinek kárára. Eszter – Aliz nénémmel szemben – egyáltalán nem volt sápadt csecsemő, talán annak köszönhetően nem volt sápadt és visszamaradt, hogy pólyásbaba korában rengeteg látogatója volt, köztük egy hegyek felől jött, Klárisa névre hallgatott, sokak szerint természetfeletti erővel bíró cigányasszony, aki jól megköpködté a gyermeket, majd azt mondta, nőj nagy-

ra, kicsikém. Sarlatán volt, kuruzsló, nem tudom, szokása szerint köpködte a gyermekeket, s kívánságra azt is meg tudta mondani, mi lesz belőle, ha nagy lesz. Egyáltalán, ha nagyra nő, de ez tudvalevőleg kényes és érzékeny kérdés volt a családokban, csak kifejezett kérésre, vagy rendkívüli esetben mondott valamit Klárisa. Mert a csodaszép cigányasszonyt különleges látókísággal áldotta meg az ő Devlája. Mert, nézettek, Klárisa szemöldöke összenőtt. Mert a cigányasszonynak búzakék szeme van. Mert Klárisa tekintete, mint a gyémánt fénye, szúr. Szája, mint a kígyónak, sziszegő. Mert a cigányasszonynak egyik kezén hat ujjja van, valamennyin arany, ezüst pecsétgyűrű, más bolygóbéli kristályokkal, kövekkel berakva.

Nem is igaz, nem így igaz – pontosított Győrffy Rubi néni egyszer a község háza előtti asszonyok padján vasárnap délután –, hanem saját ágyékvizéből spricceli le a kölyköket. Bazsarózsa, akit megigéz. Rozsdaarcú, akit lespriccel avval a varangybéka pisivel. Szó sincs mágiikus érintésről vagy ilyesmi, mondta Győrffy Rubi néni, amiből semmit, vagy alig értett valaki valamit.

Klárisa hol meg lett vendégelve rendesen, hol elkergetve azonnal.

Egyszer csak ellett, a szénégető nomádok rönkökhöz kötözték Klárisát fent a Kelemenben, alig megbontva nadrágjuk elejét végigmentek rajta mind, majd félholtan boksába vetették. A magyar királyi csendőrség az éppen alágyújtott millérben találta meg Klárisát, kékült már, mint a környékbeli havasi vadszeder. S ha már ott razzizták a csendőrök, felvetődött báró Bornemisza korábban eltűnt lányának rejtélye. A gaztevők vallottak, úgyhogy Szentimre főterén nemsokára akasztottak. Semmiség egy búcsújárás ahhoz képest, hogy ezrek vonultak bitót látni, de nem is bitót, hóhért inkább, mert hírlett, hogy lejött a bakó Budapestről. Milyen is egy hóhér? Igaz-e, hogy hamuszínű arca van? Igaz-e, hogy a hóhér szemét egyáltalán nem látni, mert eltakarja a mélyen behúzott kalapja? Állja a helyét az, hogy a hóhér munka közben lesütött féjjel dolgozik, mintha erősen röstellne valamit... Igaz-e, hogy ilyen alkalmakon fekete öltönyben kesztyűs kézzel dolgozik? A feladott kérdéssről sokat beszéltek, álmodtak, leginkább rémeket. Akasztani való emberből eleget látni, de hóhért kivételes alkalom, mondta Veres sógor, ő is befogott, rácsapott a lovakra, hogy le ne késsen, csak a görgényi vár-csorgónál itatott. A tömeg felmorajlott, a lacikonyhások és a pogácsások viszont élénken éljeneztek, amikor a hóhér kiadta az utasítást, hogy az egyik bitót, merthogy redves, azonnal ki kell cserélni. Elég szégyen a helyi előljáróság-ra nézve, mondták az emberek, tekintettel, hogy ebben az időben teljesen érintetlen vadon vidékén járunk, nem kerülne valamirevaló akasztófa Görgény nagy havasán?

Mondták az emberek, megfontolni való a halál is. Bitót cseréltek.

Azóta, csillagfényes éjszakákon a hegyek, pontosabban a Medvék vízesése felől gyakran segélykiáltást hallani, senki nem tudja megmondani, a báró kisasszony, vagy Klárisa rémült hangja az. Már nem is fogjuk megtudni.

Gyere Horovitz nénihez, mondta egyszer a rófosasszony Aliz kislánynak.

Gyere a kastélyba, mondta egyszer Bálintitt bárónő Eszter kislánynak.

Aliz néném mint árnyas diófa alatt vegetáló szőlőtöke, amihez elmulasztanak karót szűrni, kapálni sem kapálják a tövét, sőt még eső sem öntözi, csak ha srégen hull. Nem tudom, szép volt vagy csúnya, de mindenképpen ellenére látták a szomszédok és a falusiak, hogy Aliz egyszer csak ki-

nőtte magát, lettek rendes tejfehér keblei, szája sarkaiiban alig észrevehető pihe nőtt, ha virágot szagolt, ott maradt a virággör, leginkább a sárgája. Vele szemben Eszter erősen vastagodott, rengett, mint a szalonnás pecsenye. Nem is ez volt vele a baj, mert az asszonyok szerre elmondták neki a magukét, én is ilyen voltam, elnöttem, kicsikém. Mondták, pedig mindennap megnézték magukat titokban az első ház nagy ovális tükrében. Az első házi nagy ovális tükörök vagy megzöldülnek a rökönnytől, vagy állandóan párásak, így aztán mindennap bele kellett törölni a tegnapi hazugságba. Hanem Eszter arca volt feltűnőbb. Azt kellene mondanom, hogy az Eszter arca szép volt, de nem mondhatom. Nem is volt csúnya, nem is volt szép. Inkább szebb lett volna, ha nem lettek volna azok a randa szeplői. Annyi vörös pötty az arcán, mint égen a csillag nagy vörös holdakkal, annál is több szegénynek.

Mondtam, hogy a varangypisi, szolt Győrffy Rubi néni padon ülve vasárnap délután, amikor elnézték a sétáló lányokat. Aztán sürgősen meghalt Rubi néni, nem élt hiába, ő is elmondott egy titkot legalább. Darvas plébános szépen emlékezett meg Győrffy Rubi néniről, mindent összegezve: tudós asszony volt, szent életű, mindenekelőtt. Miért ne hinnék akkor Rubi néninek, nyugodjék békében!

A kislányok Alizéknál találtak nyári játszóhelyet maguknak. A búzacsűrben, csúri törmelékben. Polyva, kalász, vadheremag, lópokróc. Játszani mit lehet, kisbabást és galambost. Végleg eldöntött, hogy Eszter lesz a hím galamb. Más esetben Eszter volt a falu bírója, aki kisbabát nemz asszonyának, Aliznak. Aliz néném nem értette, hogy van ez, miért nem fordítva, vagy felváltva esetleg... Az a helyzet, hogy a környéken egyáltalán nem volt fiúcska. Klárisa, nyugodjék, világosan megmondta: ha kevés fiúcska születik, akkor azt jelenti, hogy jó ideig nem lesz háború. Akkor lesz háború, amikor az anyák fiaat szülnék mind, és a vargahegyi Óriások Árka zúgni kezd, az ember azt hiszi, hogy a füle zúg, de nem. Nocsak, fejlődik a lány, mondta Veres sógor, amikor megleste, hogy a kis Aliznak őszire babája született. Tulajdonképpen egy cső kukorica volt a kislánytól délre, altatva, öltöztetve csuhéval, a kukoricacsövek ott lógtak a filagóriás gerendán, magnak száradtak tavaszra.

Lányok, ne legyen háború...

Én Horovitzéknál fogok szolgálni, mondta Aliz jóval később, amikor a kisbabást rég abbahagyták.

A zsidónál? – kapta fel a fejét Eszter, és olyan fintort vágott, hogy az ég vörös csillagai egymásba szaladtak. Talán inntól számítódik az égitestek összevisszasága.

A zsidónál – mondta Aliz, majd nyelt egyet.

De hát a rönktelepen nagy a sár – értetlenkedett Eszter, jó ideig nem hagyta a torlódott csillagokat visszaállni pályájukra.

Horovitzné maga alatt van szegény, bánatos; tudod, négy fia, két veje maradt ott a Nagy Háborúban – mondta Aliz. Eszterke arca meg se rándult, mert régi történet, gondolta Aliz, a nagy tragédiát ki-ki feldolgozta magában már, úgy ahogy.

Én báró Bálintitt Jozefin kisasszonyt fogom tanítani, ha elvégzem a Mariannumot, Kolozsvárt – mondta Eszter, ujaival vadheremagot morzsol és gyönyörűséggel nézte a morzsalék hullását.

A lányok abbahagyták a beszélgetést, mert a felszeregetett kölykök kerítésre kapaszkodva leskelődtek be, nem hogy csak leskelődtek, hanem kiabáltak: varangypisi, varangyhúgy, varangypisi, varangyhúgy. A lányok döbbenve hallgatták a kölyköket, egyikük sem tudta a megfejtést.

Még hallották a Mártonffy-kocsmából: Ma este indulok a frontra, búcsúzni jöttem hozzád, kis Kató...

A nagy legények – mondta Aliz.
A nagy legények – mondta Eszter.

•

Úgy is kell, legyetek ügyesek, mondta Varga kántorné, miután szerre megcsodálta a lányok pártáit.

Kell hozzá három szoknyaszélig leérő szalag még, megyünk a zsidó rőföshöz, mondta Eszterke.

Mentek a zsidó rőföshöz, adjon nekik háromféle zászlószínt. A rönktelep csendes volt, a hérukkolók elmentek az ünnepre, mert a köhéri tetőn már beereszkedett a magyar honvédség kerékpározó előőrsé.

Ahhoz képest, hogy Horovitzné keze erősen remegett, meglehetősen szabályosra vágta fel a három-három zászlószínt. Azt mondta, hasítani selymes anyagot nem szabad, rojtosra bomlik a drága matéria.

Csakugyan drága a zászlószín – jegyezte meg Eszterke –, nekem annyi pénzem nincs is szalagra.

Nem baj, meghozod – mondta Horovitzné. Ha meghozod – tette hozzá alig gondolatnyi idő múltán.

Három színt hitelbe? – értetlenkedett Eszterke.

Mindhárman jót nevettek, de nem mondták volna el senkinek a világ kincséért.

•

A menet a Víztelepnél haladt el, meg volt mondva, irány a téglagyár, kis kerülővel.

Zsidók! – kiáltotta az egyik fiúcska vérző homlokkal. Gyermekek játszottak a Víztelep udvarán, lebombázott város képét mutatták a szanaszét hányt pompák, lendke-

rekek, szivattyúk, pedig soha szál bomba se hullt az égből arra tájt. Nem, a fiúcska nem ütötte meg magát, hanem nagy kövér pattanásait nyomkodta egy kislány. Úgy is volt, a fiúcskát Gennynek szólították a többiek.

Eszter és Aliz ott állt a Víztelep előtt a kockaköves téren, nézték a gyár munkásait, akik tűzcsapokkal megrakott platót taszítottak ki éppen. A lányok a tűzcsap alapját képező öntvénylapról olvashatták, ha elfelejtették volna, hol járnak: Marosvásárhely, szabad magyar királyi város. Várták, hátha megjön valahonnan a szemben levő fűszer- és gyarmatárus, a bolt zárva volt ugyanis, a szürkére kopott festett ajtó derekán vaspánttal, lakattal.

Sára néni, Horovitzné! – szólt elsápadva Aliz.

Eszter azonnal hátat fordított a menetnek. Úgy fordított hátat, mint azon az ünnepen, amikor a havasról lelapkodott szél orvul, vagyis hátulról támadott, és a hosszú zászlószín szalagokat a lányok ölébe söpörte.

Drága Alizom, ha lehet, kis vizet csak – szólt Horovitzné.

Jövök a vízzel azonnal – mondta Aliz, és nem tudta hirtelen, merre szaladjon. A vízgárba!

Na jó, mondta Szabadkay Árpád csendőrhadnagy, majd rákiáltott a menetre: hé, zsidók, lassabban!

A csendőrhadnagy odalépett Eszterhez, a lány arcát jól megnézte.

Tetszenek nekem a hölgy szeplői, erősen tetszenek – mondta Szabadkay Árpád csendőrhadnagy Eszternek.

Ha hallotta volna Aliz, mit mondott a csendőrhadnagy Eszternek, akkor azt gondolta volna, hogy lám, akármi-lyen történetre nemcsak mifelénk tudnak mondani valamit az emberek. Például olyasmit: jegyekre ment az élet is. De Aliz nem volt ott, nem hallotta, nem is gondolt ilyesmit.